

Ekologia głęboka w pigułce cz.2

Oto kolejna część wprowadzenia do ekologii głębokiej Arne Naessa. Część pierwsza ukazała się w DZ nr 73/74. Skrót EG zastępuje wyrażenie ekologia głęboka.

Za podstawę ustaleń terminologicznych obowiązujących w literaturze poświęconej EG uznaje się prace Arne Naessa¹. Jednym z najczęstszych błędów popełnianych przez wielu autorów jest mylenie EG rozumianej jako filozofia życiowa (*philosophy of life*) z *platformą EG*, która w tym pierwszym rozumieniu, nazwanym przez Naessa ekozofią (*ecosophy*) EG formułuje pewne przesłanki światopoglądowe, najogólniejsze normy i wartości. W drugim zaś jest zbiorem zasad dla szeroko rozumianego ruchu społeczno-politycznego (opisanego w 1. części), którego celem jest zapobieżenie katastrofie ekologicznej, ochrona i odtwarzanie stabilnego środowiska naturalnego, a także podtrzymanie biologicznej i kulturowej różnorodności.

Oryginalna definicja Naessa dla *ekozofii* brzmi: "Przez ekozofię rozumiem filozofię ekologicznej harmonii i równowagi. Filozofia jako rodzaj *sophi* (lub) mądrości jest otwarcie normatywna, zawiera ona zarówno normy, prawidła, postulaty, deklarację hierarchii wartości, jak i hipotezy dotyczące poglądów na stan rzeczy we wszechświecie. Mądrość jest mądrością ukierunkowaną, nakazem, nie jedynie naukowym opisem i przewidywaniem."²

Tak jak celem tradycyjnej filozofii jest dążenie do mądrości (*sophia*), tak celem ekofilozofii jest dążenie do *ekozofii* lub mądrości ekologicznej. Misją *ekozofii* jest rozwijanie głębszych i bardziej harmonijnych relacji między nami samymi, miejscem w którym żyjemy i światem przyrody. Nie ma jednej *ekozofii*, tak samo jak nie ma jednej filozofii. Dlatego Naess i jego zwolennicy nie przywiązują wagi do podziałów i klasyfikacji, niejako hołdując maksymie "Kto nie jest przeciwko nam, ten jest z nami". Mądrość ekologiczną można rozwijać porównując ze sobą różnorodne zasady, do których odwołują się ludzie uczestniczący w międzynarodowym, społecznym ruchu ekologii głębokiej. Rozwija się ona na wielu poziomach, które pozostają w ścisłej zależności między sobą, choć nie wszyscy muszą uświadamiać sobie istnienie ich wszystkich. Bywają osoby (uczestniczące w ruchu EG) bardzo mocno zaangażowane w działalność na poziomie praktycznym, jednak bez głębszych przemyśleń i potrzeby kwestionowania dotychczasowych wartości. Jednak zazwyczaj, jeśli w miarę działania rozpoczną takie dociekania, doprowadzi je to do refleksji nad ostatecznymi wartościami, znaczeniem życia i formą ich relacji ze światem. Wielu odnajdzie, swoją własną ostateczną filozofię, często bazującą na najbliższych im wartościach i systemach religijnych, takich jak chrześcijaństwo czy buddyzm.

Ruch społeczny EG może, a nawet powinien przekraczać bariery światopoglądowe, wynikające z religijnych, kulturowych i społecznych różnic, odwołując się do powszechnie akceptowanych wartości takich jak: pokój światowy, sprawiedliwość społeczna, bezpieczeństwo ekologiczne. Co więcej, należy unikać poszukiwania jednej filozoficznej, bądź religijnej podstawy.

Zdaniem Warwicka Focha³ w źródłowej, naessowskiej koncepcji EG można wyróżnić trzy główne, powiązane ze sobą lecz analitycznie różne sensory (znaczenia) lub idee. Mianowicie **popularny**, **formalny i filozoficzny**.

1. EG w sensie **popularnym**, chyba najbardziej znanym i powszechnym, odnosi się do ogólnej idei *nieantropocentrycznego*, bądź *ekocentrycznego (biocentrycznego)* podejścia do problemów ekologicznych oraz obecności człowieka w świecie w ogóle. Jest w opozycji do orientacji

antropocentrycznej, zarówno tej traktującej świat pozaludzki jako skład zasobów do dowolnego wykorzystania przez dominujący gatunek ludzki, jak i tej, która wprowadzie podobnie jak EG głosi potrzebę ochrony zasobów przyrody, ale jedynie ze względu na ich wartość dla człowieka np. ekonomiczną, naukową, rekreacyjną, estetyczną itd.

2. EG w sensie **formalnym** odnosi się do idei zadawania pytań na coraz głębszym poziomie. Pytania dotyczą ekologicznych relacji, których jesteśmy częścią i pojawiają się zawsze podczas argumentowania w konfliktach dotyczących środowiska. Słowo "głęboka" oznacza tu poziom pytań o nasze cele i wartości. Pytań sięgających do podstaw, korzeni, dotyczą one sensu życia ludzkiego, organizacji społecznej, hierarchii celów i wartości, którym hołdujemy. Są to np. pytania o model systemu ekonomicznego, politycznego, charakter konsumpcji, kierunek wzrostu gospodarczego. Ów "proces zadawania pytań" jest swego rodzaju praktyką duchową, która w konsekwencji zmierza do przekroczenia powierzchownego⁴, fragmentarycznego, ograniczonego, a w konsekwencji nieskutecznego podejścia do problemów ekologicznych.

Pytania i odpowiedzi układają się w ciąg typu: Dlaczego A? Dlatego, że B? Dlaczego B? Dlatego, że C? ... Dlaczego O? Dlatego, że P? Każde, kolejne pytanie sięga głębiej, aż do poziomu ostatecznego, czyli uzyskania odpowiedzi - Dlatego, że Q, po której właściwie nie ma już możliwości zadania następnego pytania. Dochodzimy tu do końca ciągu założeń formujących nasz światopogląd. Ostatnie z nich Naess określa mianem fundamentalnego, może ono brzmieć np. tak: *Dlatego, że jestem posłuszny Bogu* lub *Bo taki jest cel ewolucji*. Właśnie do takich odpowiedzi sięga głęboko ekologiczny światopogląd. "Płytki" ruch ekologiczny zatrzymuje się w tym miejscu, nie docierając do poziomu pytań ostatecznych. Jest to czysto formalny sens i racja zastosowania przymiotnika głęboki w nazwie ekologia głęboka, ponieważ nic nie mówi o treści pytań i odpowiedzi uzyskanych w procesie coraz głębszego zapytania. Warto zauważyć, że według Naessa "głęboki" jest też użytecznym skrótem dla w zasadzie nieprzetłumaczonego, a często przez niego używanego zwrotu "a deep questioning approach to ecology/living-in-the-world"⁵.

3. EG w znaczeniu filozoficznym związana jest z kluczową dla poglądów Naessa koncepcją Samorealizacji (*Self-realization*), z "S" pisanym z wielkiej litery, inspirowanej przede wszystkim filozofią Spinozy i Gandhiego. Naess definiuje Samorealizację jako najpełniejszy, dany nam na tym świecie (doczesny), rozwój jaźni (*Self*) pojmowanej w najszerszym, jak to jest tylko możliwe, znaczeniu. W świecie, w którym jaźń i rzeczy (byty) rozumiane są jako procesy (*processualnie*). Samorealizacja tym się różni od samorealizacji (z małej litery), że odnosi się do jaźni w szerokim, ekspansywnym, całościowym, ogólnym znaczeniu, podczas gdy ta druga pojmowana jest wąsko, szczegółowo, atomistycznie, w oddzieleniu. Ta pierwsza prowadzi do współzucia, druga do egoizmu. Idea Samorealizacji jest fundamentalna dla filozoficznego ujęcia EG, nie tylko dlatego, że dla samego Naessa, zafascynowanego postacią Gandhiego we wczesnych latach studenckich, była początkiem ekofilozoficznej drogi, ale przede wszystkim dlatego, że wyróżnia EG spośród innych kierunków filozofii ekologii. Zdecydowana większość szkół ekofilozoficznych postuluje ochronę etyczną bytów pozaludzkich, odwołując się do rozmaicie uzasadnianych teorii, które przypisują tym bytom wewnętrzną, wrodzoną wartość. Wystarczy pobieżne spojrzenie na literaturę, aby zauważyć, że autorzy spod znaku EG, nie są szczególnie zainteresowani rozwijaniem tego typu ekologicznych teorii aksjologicznych, w których wartość wewnętrzną bytów poza ludzkich legitymizuje powinności moralne wobec nich.

Naess i jego zwolennicy podążają zupełnie inną drogą, zachęcając i inspirując innych do Samorealizacji, która prowadzi do "ujrzenia siebie w innych", rozszerzenia jaźni na inne istoty.

Dariusz Liszewski

1. A.R. Drengson, Editorial: Terminology of the Deep Ecology Movement, w: Trumpeter, Summer 1996, s. 106-106.
2. Arne Naess, The Shallow and the Deep, Long-Range Ecology Movements: A Summary, w: The Deep Ecology Movement. An Introductory Anthology, edited by Alan Drengson & Yuichi Inoue, Berkely 1995, s. 8 (przedruk z Inquiry 16, Oslo 1973, s. 95-100).
3. Swoje poglądy w tej sprawie Warwick Fox przedstawił najpełniej w swojej najbardziej chyba znanej pracy pt. Toward a Transpersonal Ecology: The Context, Influence, Meanings, and Distinctiveness of the Deep Ecology Approach to Ecophilosophy, Boston: Shambala Publications, 1990).
4. "Płytkiego" stąd termin ekologia płytka (*shallow ecology*), używany przez Naessa i innych jako przeciwieństwo, antyteza EG.
5. Cyt. za Warwick Fox, The Meanings of "Deep Ecology", Trumpeter 4/1990, s. 49.